



וּכְבֹר הַתְּבָאָר גַּם כֵּן בְּמָה שְׂאֵחַר הַטֵּבַע, שְׂאִין יִכְלַת בְּשִׁכְלֵינוּ לְהַקְיֵן מְצִיאוֹתוֹ יִתְעַלֶּה בְּשִׁלְמוֹת, וְזֶה לְשִׁלְמוֹת מְצִיאוֹתוֹ וְחִסְרוֹן שִׁכְלֵינוּ, וְאִין לְמְצִיאוֹתוֹ סְבוֹת שְׂיִנְדַע בְּהוֹ, וְשִׁקְצוֹר שִׁכְלֵינוּ מִהַשִּׁיגוֹ כְּקְצוֹר אֹר הַרְאוֹת מִהַשִּׁיג אֹר הַשֶּׁמֶשׁ, שְׂאִין זֶה לְחִלְשֵׁת אֹר הַשֶּׁמֶשׁ, אֶלָּא לְהִיּוֹת זֶה הָאֹר יוֹתֵר חֶזֶק מִן הָאֹר אֲשֶׁר יִרְצֶה לְהַשִּׁיגוֹ. וְדַבֵּר בְּזֶה הָעֲנָן הַרְבֵּה, וְהֵם כֻּלָּם מְאֻמְרִים אֲמִתִּיִּים וּמְבֹאָרִים. וְיִתְחַיֵּב מִפְּנֵי זֶה, שֶׁלֹּא נִדַע דַּעְתּוֹ גַּם כֵּן, וְלֹא נִקְיִפְנָה בְּשׁוֹם פְּנִים, הִיּוֹת שֶׁהוּא - דַּעְתּוֹ, וְדַעְתּוֹ - הוּא. וְזֶה הָעֲנָן הוּא נִפְלֵא מְאֹד, וְהוּא אֲשֶׁר נִעְלַם מֵהֵם, וְאֲבָדוֹ, לְפִי שֶׁהֵם יִדְעוּ כִּי מְצִיאוֹתוֹ יִתְעַלֶּה עַל שְׁלֹמוֹתָהּ לֹא תִשָּׁג, וּבִקְשׁוּ לְהַשִּׁיג דַּעְתּוֹ, עַד שֶׁתִּפְּל תַּחַת שִׁכְלֵיהֶם, וְזֶה מִה שֶׁלֹּא יִתְכַּן. כִּי לוֹ הַקְּפָנוּ דַּעְתּוֹ - הַקְּפָנוּ מְצִיאוֹתוֹ, הוּאִיל וְהַכֹּל דָּבָר אֶחָד, לְפִי שֶׁהַשְּׁגָתוֹ עַל הַשְּׁלֵמוֹת הִיא, שְׂיִשָּׁג כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּמְצִיאוֹתוֹ, מִן הַדַּעַת וְהִיכְלָת וְהַרְצוֹן וְהַחִיִּים, וְזוֹלַת זֶה מִתְאַרְיו הַנָּאִים.

הִנֵּה כְּבֹר בְּאַרְנוֹ, כִּי הַמְחַשְׁבָּה בְּהַשְּׁגַת דַּעְתּוֹ - סְכָלוֹת גְּמוּרָה, זוֹלַת שְׂנִדַע שֶׁהוּא יוֹדַע, כְּמוֹ שְׂנִדַע שֶׁהוּא נִמְצָא. וְאִם נִשְׁאַל הַיָּאֵד הִיא דַּעְתּוֹ - נֹאמֵר שֶׁאַנְחֵנוּ לֹא נִשִּׁיג זֶה, כְּמוֹ שֶׁלֹּא נִשִּׁיג מְצִיאוֹתוֹ בְּשִׁלְמוֹת. וּכְבֹר גְּנָה מִי שֶׁרְצָה לְהַשִּׁיג דַּעְתּוֹ יִתְעַלֶּה, וְנֹאמֵר לוֹ: "הַחֲקֹר אֱלוֹהִים תִּמְצָא"¹ (איוב יא, ז).

הַיּוֹצֵא מִכֹּל מַה שְׂאַמְרֹנוֹהוּ, כִּי פְעֻלוֹת הָאָדָם מְסוּרוֹת אֱלֹיִם, וּבְרָשׁוֹתוֹ לְהִיּוֹת צָדִיק אוֹ רָשָׁע, מִבְּלִי הַכֶּרֶחַ מֵאֵת ה' עַל אֶחָד מִשְׁנֵי הַמְצָבִים. וְלָזֶה חֲזִיבוּ הַמְצֻוֶּה, וְהַלְמוּד, וְהַהֲכָנָה, וְהַגְּמוּל, וְהַעֲנֵשׁ, וְאִין בְּכֹל זֶה קִשִּׁי. אֲמַנְם תִּאֵר דַּעְתּוֹ יִתְעַלֶּה וְהַשְּׁגָתוֹ לְכֹל הַדְּבָרִים - הַרִי שִׁכְלֵינוּ יִקְצָרוּ מִזֶּה, כְּפִי שֶׁבְּאַרְנוֹ. וְזֶה כָּלֵל מַה שֶׁהַתְּכּוֹנוֹ לְהוֹדִיעוֹ בְּזֶה הָעֲנָן.

וּכְבֹר הַגִּיעָה הַעֵת לְהַפְסִיק הַדְּבָרִים הַנֵּה, וּלְהַתְּחִיל בְּפְרוּשׁ זֹאת הַמְסֻכְתָּא, אֲשֶׁר לָהּ הַקְּדָמְנוּ אֶלֶּה הַפְּרָקִים.

לַמְזוֹד יוֹמֵי
מֵאֲלוֹהֵי

בשיתוף:

הרית הישיבה בית אל
Yeshiva.org.il
השָׁר לְיִזְרָאֵל הַתּוֹרָה

www.yeshiva.org.il



www.meirtv.co.il

במה שאחר הטבע – החכמה האלוקית. מהם – מהחושבים שידיעת ה' שוללת את הבחירה החופשית.



ביאורים

כהמשך לקביעה העקרונית שידיעת ה' איננה סותרת את עיקרון הבחירה, ממשיך הרמב"ם ומבאר את האבסורד שיש בהצגת הטענה שידיעת ה' סותרת את הבחירה החופשית. בניסיון להציג את ידיעת ה' כסותרת את הבחירה האנושית טמונה ההנחה המופרכת שאנו מבינים את ידיעת ה' על בוריה. 'אני יודע מהי ידיעת ה' ולכן לא ייתכן שתהיה לי בחירה מאחר והוא יודע'. טענה זו היא ילדותית ממש כמו מי שיטען על דבר שהוא לא מבין שאיננו קיים. אור השמש חזק ועוצמתי מיכולת הראייה שלנו. האם נאמר בגלל זה שאור השמש הוא רק מה שנתפס בכח הראייה שלנו?! מציאותו של ה' גם היא ודאית לנו. האם זה אומר שאנו תופסים בדעתנו מהי בדיוק מציאותו?! חוסר ההשגה המלא לא מבטל את גודל המושג. חוסר השגתנו בידיעת ה' לא מבטלת מחד גיסא את ידיעתו ומאידך גיסא את הבחירה החופשית שהעניק לנו. הראייה החזקה ביותר לקיומו של חופש הבחירה שלנו הוא החוויה הקיומית שעומדת בבסיס חיינו – שאיננו כפויים לעשות פעולה מסויימת. החוויה הפשוטה שלנו היא שיש בכוחנו לבחור ולהחליט כיצד לפעול. וחווית חיים זו חזקה יותר מכל שאלה פילוסופית מתוחכמת... בעיקרון הבחירה החופשית בוחר הרמב"ם לסיים את הקדמתו למסכת אבות. זהו עיקרון היסוד של המוסר – האדם חופשי לבחור. בכוחו ובאחריותו לשנות את מחשבותיו ומעשיו. ידיעה יסודית זו היא גם הפתח הגדול ביותר להביא לשינוי המיוחל בחיינו.

הרחבות

1. אחר שפרך הרמב"ם את הסתירה בין הידיעה והבחירה, מדוע נצרך הרמב"ם לכל התירוצים הקודמים?
כאן הרמב"ם טיפל בסתירה שבין ידיעה לבחירה. הרמב"ם תירץ, שסתירה זו היא מדומה בלבד, ובאמת הידיעה והבחירה משתלבות יחד.
אולם לעיל טיפל הרמב"ם בסתירה שבין גזירה לבחירה. סתירה זו בודאי הכרחית, ולכן תירץ הרמב"ם באופנים שונים, מדוע אין כאן גזירה.

שאלות לדיון

מה התחדש לך על עצמך בעקבות לימוד הקדמת הרמב"ם? במה אתה רוצה להשתנות ולהתקדם בעקבות לימוד ההקדמה?

נספח – הרחבות נוספות

סוגיית הידיעה והבחירה

ענין הידיעה והבחירה, נאמר בתמצית במסכת אבות: "הכל צפוי והרשות נתונה" (מסכת אבות, פרק ג, משנה טו). הראשונים ישבו על מדוכה זו, והציעו כמה פתרונות לסתירה:
(א) הרמב"ם מסביר, שידיעת ה' איננה כידיעת האדם, ואין ביכולתנו להבינה.

1. הראב"ד הקשה על הרמב"ם: "לא נהג זה המחבר מנהג החכמים, שאין אדם מתחיל בדבר ולא ידע להשלימו. והוא החל בשאלות קושיות, והניח הדבר בקושיא, והחזירו לאמונה. וטוב היה לו להניח הדבר בתמימות התמימים, ולא יעורר לבם ויניח דעתם בספק" (הלכות תשובה, פרק ה, הלכה ה).

כלומר, שלדעת הראב"ד, הרמב"ם לא תירץ את הסתירה, אלא אמר שאין ביכולתנו להבין את התירוץ.

התוספות יום טוב (מסכת אבות, פרק ג, משנה טו) סובר שאין שום פגם בדברי הרמב"ם, ואכן ראוי שלא לחקור בדבר זה.

2. לעומת הראב"ד, מפרשים רבים הבינו שכונת הרמב"ם לתרץ את הקושי. דהיינו שהתירוץ הוא שאין להקיש מידיעה אנושית לידיעה אלוקית. וכך משמע גם במורה נבוכים (חלק ג, פרק כ'). ולכן, למרות שהידיעה האנושית סותרת את הבחירה, הידיעה האלוקית איננה סותרת אותה (להרחבה: מורה נבוכים שם; 'תוספות יום טוב' ו'תפארת ישראל', מסכת אבות, פרק ג, משנה טו; אור שמח, הלכות תשובה פרק ה).

(ב) רס"ג מסביר, שה' יודע מה האדם יבחר: "שהוא יודע הדברים על אמתת היותם... ומה שיש מהם מה שיבחרוהו האדם, כבר ידע שהאדם יבחרוהו... כי הוא ידע העלה מפועל האדם" (אמונות ודעות, מאמר רביעי, פרק ד).

למזבח יומי

מאמרים

בשיתוף:

הר"ת הישיבה בית אל
Yeshiva.org.il
הל"ר לז"אס התי"רה

www.yeshiva.org.il



www.meirtv.co.il



וכן כתב הריב"ש: "כשידע השם שהוא יעשה פועל פלוני, ידע שיעשה זה בבחירתו, ושהיה אפשר לו לעשות הפכו, וא"כ אין ידיעה זו מכרחת... שאין מעשה האדם נמשך לידיעת השם אותו מעשה טרם יצא לפעל, אבל ידיעתו נמשכת למעשה ההוא הנעשה בבחירה" (סימן קיח). כלומר, שאין בחירת האדם נובעת מידיעת ה', אלא ידיעת ה' נובעת מבחירת האדם (להרחבה: אור שמח, שם).

ג) הראב"ד (שם) מסביר, שה' איננו יודע את המעשה באופן ישיר, אלא שהוא יודע את מאזן הכוחות שבנפש, ועל פי זה הוא יודע את המעשה: 'אין ידיעתו גזירה, אבל היא כידיעת האצטגנינים, שיודעים מכח אחר מה יהיו דרכיו של זה. והדבר ידוע, שכל מקרה האדם קטן וגדול מסרו הבורא בכח המזלות, אלא שנתן בו השכל להיותו מחזיקו לצאת מתחת המזל, והוא הכח הנתון באדם להיותו טוב או רע. והבורא יודע כח המזל ורגעיו, אם יש כח בשכל להוציאו לזה מידו אם לא, וזו הידיעה אינה גזירה'.

ד) הרלב"ג טוען לחומר הקושיה, שאכן ה' איננו יודע מראש את בחירת האדם: "השם יתברך יודע מה שראוי שיעשהו האדם לפי מה שסודר לו מפאת העליונים, אבל בחירתו מושלת על זה הסודר... שאין כל מה שיעשהו האדם כפי מה שסודר לו מפאת העליונים, אבל אפשר שיעשה הפעולות ההן ושלא יעשה אותן. ובזה תתקיים התורה, ויתקיים טבע האפשר הנמצא בדברים, ויתקיים שידע השם יתברך אלו הדברים השפלים" (בראשית, פרק כב, פסוק יב). כלומר, שה' יודע רק את טבע האדם, שקרוב לודאי שיבוא לידי ביטוי במעשה. אבל ייתכן שהאדם יבחר להשליט את שכלו ולנהוג בניגוד לטבעו.

המפרשים הקשו על דעת הרלב"ג שתי קושיות:

1. גנות לייחס חסרון בידיעת ה'.
2. ממאי נפשך: אם ה' יודע את המעשה לאחר שנעשה, יש בו שינוי. ואם אינו יודע, בטלה תורת הגמול (להרחבה: ריב"ש שם, אור שמח שם).

בנושא הידיעה והבחירה ניתן להתייחס לנקודה נוספת:

הרא"ה קוק כתב הסבר נועז, על היחס בין הידיעה לבחירה. קודם שעשה תשובה, האחריות על החטא מוטלת על בחירתו החופשית של האדם. אולם לאחר שעשה תשובה, מתברר שהיה מוכרח לחטוא על פי רצון ה': "ואחרי הידיעה הבהירה, שהשאלה על דבר שני הפכים בנושא אחד, היא רק תכונה יחסית לנו, לגבי שכלנו המוגבל, ואינה שייכת כלל בחק בורא כל... הננו נכונים להבין, שיש מקום גם להשקפה של בחירתו של האדם וחופשו, וגם לאי בחירתו ואי חופשו... כל זמן שלא שב האדם מחטאו, לא סידר לו את ארחות תשובתו, הרי הוא מונח תחת הסבל של בחירתו והאשמה של כל מעשיו, וכל תוצאותיהם הרעות מוטלות עליו. אמנם אחרי הארת התשובה מיד נמסרים למפרע כל המגרעות שבחייו, וכל המעשים... לרשות הגבוה, וכולם נערכים מחוץ ליסוד חופשו ובחירתו, ומצטרפים הם לרשות ההנהגה העליונה, רשות הגבוה, אשר 'כל מעשינו פעלת לנו' (אורות התשובה, טז א).

עקרון דומה כתב גם ר' צדוק הכהן מלובלין (צדקת הצדיק, מ). לסיכום דעות הראשונים בסוגית הידיעה והבחירה: 'מבואות למוסר הקודש', אורות הקודש חלק ד', עמודים תקלה-תקמב.

למזלך יומי

מאמר

בשיתוף:

הרשת הישיבה בית אל
Yeshiva.org.il
הש"ס תש"ס תורה

www.yeshiva.org.il



www.meirtv.co.il